

RZECZPOSPOLITA BABIŃSKA

abo ksiądz Józef Baka
Sarmacją przestrzega
co Czesław Miłosz w dwa wieka
od owego potwierdza
a komedianci Starego Teatru
znowa wyrzekną
dzie 22 Februari A.D. 2009.

CZYTANIE SCENICZNE

scenariusz, reżyseria i muzyka:

Stanisław Radwan

występują:

Iwona Bielska

Anna Gorajska (PWST)

Dorota Segda

Anna Stela (PWST)

Bogdan Brzyski

Zbigniew Kosowski

Wiktor Loga-Skarczewski

Jacek Romanowski

Krzysztof Wieszczyk

oraz zespół w składzie:

Mieczysław Mejza (organy)

Marcin Nencko (kontrabas)

Jakub Rutkowski (perkusja)

pierwsza prezentacja: 22 lutego 2009

premiera prasowa: 23 maja 2009 na Scenie Kameralnej

Projekt zrealizowany w ramach festiwalu re_wizje/sarmatyzm

koordynacja pracy artystycznej i impresariat ____ Kinga Głowacka

Agnieszka Szczepańska, Urszula Wać, Janusz Jarecki

promocja ____ Barbara Kwiatkowska, Iga Dzieciuchowicz, Danuta Rogowska

dział literacki ____ Elżbieta Bińczycka, Agnieszka Fryz-Więcek, Szymon Wróblewski

inspicjent ____ Hanna Nowak

światło ____ Adam Piwowar, dźwięk ____ Mieczysław Guzman

brygadzysta sceny ____ Jacek Puzia, charakteryzacja ____ Aleksandra Baluszek

pracownia krawiecka damska ____ Elżbieta Rachwał

pracownia krawiecka męska ____ Fryderyk Kalkus

pracownia butaforska ____ Jerzy Cieśliski, pracownia malarska ____ Małgorzata Tálaga

pracownia stolarska ____ Zbigniew Wąsik, pracownia ślusarska ____ Adam Rojek

pracownia tapicerska ____ Jan Regulski

kierownictwo techniczne ____ Krzysztof Fedorów, Tadeusz Kulawski

Pomysłodawca, autor i reżyser wieczoru **Stanisław Radwan** z facecji, anegdot i wierszy, frywolnych i absurdałnych płodów sarmackiej muzy skomponował scenariusz, nadając mu – jakże by inaczej – precyzyjną, muzyczną strukturę. Jowialni, pełni życia i pozbawieni kompleksów panowie szlachta przemawiają do nas ze sceny w stu procentach własnym rekiem. Punktem wyjścia opowieści i swoistą ramą kompozycyjną spektaklu jest tytułowa „Rzeczpospolita Babińska”, o której pisał profesor Julian Krzyżanowski:

„Była to pewnego rodzaju konfraternia szlachecka z siedzibą we wsi podlubelskiej, Babinie, w wiekach XVI i XVII należącej do Pszonków. Jeden z nich, Stanisław, sędzia lubelski, w porozumieniu z sąsiadem i kolegą w urzędzie, Piotrem Kaszowskim, rad przyjmował brać szlachecką, od której wymagał dwu właściwości, tęgiej głowy do kielicha i dowcipu. Pierwszej dowodzono ilością wypitego miodu czy węgryzna, drugiej konceptami wyrażanymi w opowiadanych facecjach. Była to ulubiona rozrywka towarzyska ludzi renesansowych. Facecją wkupowano się w bractwo babińskie, przy czym nacisk kładziono na pewną specjalną kategorię dowcipnych kawałów. Ceniono mianowicie facecje łgarskie, «koszałki opalki» i «impossibilia», pomysły, które w dwa wieki później zrobiły karierę w Europie jako *Przygody barona Münchhausena*. Podróż do nieba lub na księżyc – oto typowy przykład. Podróżnik wraca na ziemię spuszczać się po sznurze uwitym z plew, gdy mu go zaś brakuje, ucina od góry i sztukuje od dołu. Kawaly takie wpisywano do *Rejestru*, zachowanego z lat 1601–1677, narratorom zaś nadawano odpowiednie urzędy. Łgarz prawiący o podróży na księżyc zostawał astronomem babińskim, osobnik, który opowiadał kawaly polityczne kanclerzem, miłośnik łgarskich facecji myśliwskich łowczym babińskim itp. Istnieje tradycja, iż Zygmuntovi Augustowi, gdy zapytał kto jest królem w Babinie, Kaszowski odpowiedział, że przez szacunek dla osoby królewskiej stanowisko to dla niego właśnie zarezerwowano!”

Encyklopedia PWN załatwia hasło Baka Józef, jak następuje: „Baka Józef, 1707–1780, poeta i kaznodzieja, jezuita; głośny zbiór *Uwagi śmierci niechybnej* oceniane jako manieryczno-dewocyjna poezja lub wizyjna groteska”. Tyle Encyklopedia. Późniejsi koledzy-poeci zbywali jego twórczość określeniem „częstochowskie rymowanki”, a określenie „pisze jak ksiądz Baka” stało się najbardziej pogardliwą oceną czyichś usiłowań poetyckich. Stanisław Radwan zapragnął sprawdzić, jak poezja ta brzmi dzisiaj. I napisał do niej muzykę, gdyż – zdaniem kompozytora – Józef Baka to wspaniała tekściarz rapowy. Z owego mariażu staropolszczyzny ze współczesnością narodził się... nowy gatunek muzyczny o nazwie ryp, będący połączeniem rapu i rytu (pieśni liturgicznych).

Józef Baka *Uwagi śmierci niechybnej*

STARYM UWAGA

Mości Panie weteranie,
Dość świat szumi, nim ustanie:
Z tych szumów
Rozumów
Nabądźmy,
Nie błądźmy.
Młody może, stary musi
Bryknąć, bo go kaszel dusi:
W tym leki
Z apteki
Nie radzą,
Ba! zdradzą.
Mój staruszkę
Przy garnuszkę
Darmo zgoła
Warzysz ziola.
Nic piwko
Choć z śliwką!
Na dziady
Pasz rady.
Wybacz, proszę, że cię bodzę
W pospolitej wszystkim drodze
Twój lubek,
Pałubek
Zawlecze,
Uciecze.
Zamiast konia
Śmierć pogonia.
Kijek w rękę,
Ty bez lęku
I oklep,
Gdzie twój sklep
Pospieszysz,
Ucieszysz
Sukcesorów
Nie bez sporów.
Srebrnej rosy
Złote włosy

poczubią,
Cię zgubią,
Jak ścierwo
Rozerwą.
Raz zapłaczą,
Stokroć skaczą,
Ze już trupa
Cna chałupa
Nie widzi,
Bo zbrzydzi,
„Won gnoju
Z pokoju!”
Cała płata,
Tam do kata!
Stare grzyby
Choćby ryby
Pożarły,
Potarły.
Brząk luska,
Nie luska!
Złota siatka
Ta im matka
I ciorulą.
Precz babulo!
Trzos bratem
Z Eufratem.
Pieniążek
To bożek.
Panie łysy,
Tyś od misy
Pierwszy w groby,
Do żaloby:
Peruka
Oszuka,
Na włosy
Są kosy.
W oczach mary,
Okulary
Śmiało stawia,

Nie zabawią,
Za czasek
Już w piasek
Zdrobniejesz,
Spróchniejesz.
Starość stęka!
Bo w niej męka
Nieustanna:
Kasza, manna.
Choć żuje,
Nie czuje
Posiłku
W lat schyłku.
Kwaśna mina i ponura,
Dziad nie stąpi bez kostura:
Śmierć wita,
Z lat kwita!
Motyka
Spotyka.
Starzec ślepy oraz głuchy,
Słaby z nosa spędzić muchy
Wszak zgoła
Nie zdola:
Jak bryknie,
„Gwałt!” krzyknie.
Przy swym zysku
Łez w ucisku
Nie ukoi.
Mysz się boi,
Choć czasem
Z zapasem
Ma kota
Ze złota.
Dziad nazywa garby
„Skarby”:
Śmierć na skarby
Ma swe karby
Bez liku,
Bez szyku

Podbiera,
Zawiera.
Krzywo chodzi, garb przeważa.
Niechaj każdy mocno zważa,
Kto słyży:
Szczur, myszy
Parada
Dla dziada.
Wszyscy wiecie,
Dziad jak dziecię:
Śmierć przylepka,
Grób kolebka,
Kozuszki
W pieluszki
Sposzyje,
Spowije.
W grobie dobrze dość na dziada,
Bo ucichnie wszelka biada:
Nie męka,
Nie stęka,
Nie lichy,
Śpi cicho.

MŁODYM UWAGA

Za igraszkę śmierć poczyta,
Gdy z grzybami rydze chwytą:
Na dęby
Ma zęby,
Na szczepy
Ma sklepy.
Cny młodzik,
Migdaliku.
Czerstwy rydzu,
Ślepowidzu,
Kwiat mdleje,
Widnieje.
Być w kresie,
Czerkiesie.
Ej, dziateczki!
Jak kwiateczki
Powycina,
Was pozrzyła
Śmierć kosą
Z lat rosą:
Gdy wschody,
Zachody.
Wszak poranek od wieczoru
Niedaleki bez pozoru,
Dzień z nocą
Karocą
Tąż dąży,
Świat krąży.

Dniem niedługo słońce parzy,
Cieniem chmury, gdy się zarzy:
Noc mściwa
Sposzywa
Blask szczyry
W swe kiry.
Po zachodzie kwiat w ogroju
Płakać musi jak po ojcu:
Łzy rosi,
Są głosy
„Do nieba
Bez Feba”.
Śliczny Jasiu,
Mowny szpasiu,
Mój słowiku,
Będzie zyku.
Szpaczkujesz,
Nie czujesz?
Śmierć jak kot
Wpadnie w lot!
Aza nie wiesz,
Ze śmierć jak jez?
Ma swe głogi,
W szpilkach rogi?
Ukoli
Do woli.
Aż jękiesz
I pękiesz.
Czy ty głuszec, czy ty wrona?
Dusznym sępów chwyci szpona!
Twa główka
Makówka,
W swywoli
Nie boli.
Tobie w głowie skoki, tany,
Charty, żarty na przemiany:
Śmierć kroczy,
Utroczy
Jak ptaszka,
Nie fraszka!
W ślepią babkę gdy śmierć skacze,
O czy jeden młodzik płacze!
Jej dygi
Złe figi
Niestrawne,
Dość dawne.
Łasyś zbyttnie na cukierki,
Jabłka, gruszki i węgierki:
Śmierć jawna,
Niestrawna
Polyka
Młodzika.

Świat gomulka, tyś pigulka,
Ale smaczna szczerom skórka:
Gdy zwleka,
Opieką,
Wywędzą
Łez nędzą.
Tyś jak pączek czy papuszek
Od labędzich tych poduszek:
Śpiz długo,
Śmierć sługą.
Pościele
W popiele.
Młodzieniaszku
W adamaszku,
W aksamity
Zbyt uwity,
Twe lamy
Od jamy
Nie skryją,
Zaryją.
Świat na morzu tyś w korabiu,
Śmierć robaczek jest w jedwabiu.
Patrz tchorzu,
Na morzu
Żle cale,
Złe fale!
Kawalerze
W pięknej cerze,
Na twe stany
Chcesz odmiany?
Odmiana,
Ześ z Pana,
Brat łata,
Gdy fata!
Kawalerów śmierć szyderca
Zrywa gwałtem i z kobierca:
Łopata
Przeplata
Wesele
W łez wiele.
Nie bądź sadłem czy jak masło:
Niejednemu życie zgasło!
Wszak mówią,
Ze łowią
Tak dudków
Bez skutków.
Żywe srebro, paliwoda,
Na igraszkę czasu szkoda:
Czas drogi!
Sąd srogi!
Co minie,
Upłynie.

Nie dopędzisz wczora cugiem,
Nie wyorzysz jutra plugiem.
Minęło
Zniknęło!
Bez zwrotu,
Powrotu.

UWAGA DAMOM

Światne damy,
Świat was w ramy
Jeszcze w życiu,
W dobrym byciu
Wprawuje,
Szacuje
Tak wzięte
Jak święte.
A śmierć ślepa
Jak szkulepa.
Nic nie zważa,
Nie poważa:
Chimera!
Odziera.
Co złoto,
Jej błoto.
Na fontaże
Mars pokaże,
Na fryzury
Głodne szczurzy
Gotuje,
Pudruje
Siwizną,
Zgnilizną.
Umysł hardy,
Na kokardy
Fatów spony,
Girydony,
Tak szuby
Jak czuby
Zwlekają,
Zdzierają.
W lot kapturki
Podrą szczurki,
Tam bukiety
I tupety.
Salopy
Od ropy
Zbutwieją,
Struchleją.
Ej, boginie,
Wszystko zginie!
Wasze imię
W krótkiej stymie:

Śmierć strzyże
I krzyże,
Manele
Rwie śmieie.
Darmo kanak zdobi głowy,
Gdy u kogo rozum sowy.
Przeważa,
Nie zważa:
Zgnić w grobie
Ozdobie!
Gdzie testament, tam to lament!
Łzy toczą się na dyjament:
Ach, perło!
Jak berło
Śmierć zmiata,
Do kata!
W świata morzu okręt drogi
Z czubem zerwie wicher srogi.
Popłynie,
Ach, zginie!
W lez rzeki
Na wieki!
Rogów moda jak wicina,
Wiatrem dęta pajęczyna
Skurczy się,
Pomści się.
Śmierć nagle
Na żagle.
Nic wam damy
Złote lamy
Bez urazy,
Ani gazy
Mantele,
Manele
Nie dadzą,
Zawadzą.
O Dyjano! z ciebie mara
Czy poczwara, gdy czamara
Przybierze
W ofierze
Much rojem,
Rop zdrojem.
Nic nie miło,
Gdy się zgnilo:
Sztopy, tury
I purpury,
Wachlerze,
Trup w cerze
Odmiała,
Do kata!
Nic po stroju,
Człek wór gnoju

Pompę zbrzydzi,
Świat ohydzi.
Odrzuci,
Bo nuci.
Gazeta!
Waleta!
Śmierć niemodna,
Kiedy głodna
Na ząb bierze
W cudnej cerze
Z rumieńcem
I wieńcem
Panienki
W trunieńki.

CUDZOZIEMCOM UWAGA

Witam gości w naszym kraju,
Z wami chętnie jakby w raj
Życ chcemy,
Będziemy
Społecznie,
Statecznie.
Wasze strony
Jak Dodony,
Cudze kraje
Mówne gaje.
Was pytać,
Was witać
Pragniemy,
Życzymy.
Miły gościu, Mości Panie,
Prosim, dajże serca zdanie,
O co chodzi?
Co szkodzi?
W tych krajach
Czy rajach.
Słyszę, mówisz: Polskie kraje
Co dzień mają śliczne maje,
Wesoło
I czolo
Pogodne,
Swobodne.
Jeno marce
Złe na starce.
W zimne styczenie
Niezbyst śliczenie:
Tam groby,
Choroby
Dość gęste
I częste.
Liczą w lutych
Z lat wuzutych.

Z listopady
Jako grady
Padają,
Chwytają
Całuny
Do truny.
Mości Panie!
Myli zdanie:
„Nie baj baj,
Umrzesz w maju.”
Przysłowie
Opowie.
Tak uczy:
Śmierć kluczy.

Więc ostrożnie, panie Włochu:
Nie truj zdrowia w polskim grochu.
Bo krzyknie
I ryknie
„Och!” pan Włoch
„Zły tu groch!”
Kwaśno, słono ktoś nie jada,
W przasnym, w słodkim siada zdrada:
Oszuka,
Dokuka.
Dość jedna
Śmierć biedna.
Mój Francuzie!

Wierzaj Muzie:
Ruskie kwasy
Wszystkie czasy
Dość psują,
Dość trują
Bez soli,
Śmierć boli.
Ej, Francuzie!
Mor w kapuzie
Oślepi chwytą,
Ani pyta
Czy ty „La”?
Czy „de La”?
Czy ty Franc?
Czy ty Hanc?
Śmierć Francuza
Jak kobuza,
A Niemczyka
Jak kulika
Kusego,
Tlustego
Osieczę,
Opieczę.
Panie Niemcze,
Cudzoziemcze!
Przy defektach
Nic po fektach,

Nic „Was, was!
Der, die, das”.
Śmierć rauz! rauz!
Kumerauz!
Nic tesaczki,
Nic kruhłaczk!
Miej ochtę
Bronić cnotę:
Przez szpady,
Układy
Dość szparka
Pchnie Parka.
Cnotę się chwytaj bez odmiany,
Szacuj parol Bogu dany:
Z parolu
Bez bolu
Schodź z placu
Bez placzu.
W modnym stroju
Język długi,
Złe zasługi
Odbiera,
Zawiera.
Precz kusa,
Pokusa!

W scenariuszu wykorzystano utwory publikowane w:

Julian Krzyżanowski, „*Mądrzej głowie dość dwie słowie*” – przysłowia polskie, tom I-III, PIW, Warszawa 1975

Dawna facecja polska (XVI-XVII w.), oprac. J. Krzyżanowski, K. Żukowska-Billip, PIW, Warszawa 1960

Cadasytan Nowohracki na Krempaku, *Sakwy* oraz anonimowe utwory w: *Antologia literatury sowizdrzalskiej XVI i XVII wieku*, oprac. S. Grzeszczuk, BN, Ossolineum, Wrocław 1985

Helikon sarmacki, antologia poezji sarmackiej, BN, Ossolineum, Wrocław 1989

Jerzy Ossoliński, *Pamiętnik*, PIW, Warszawa 1976

Franciszek Bienkowski, *Mysli o grzeczności w: „Zabawy Przyjemne i Pożyteczne” (1770-1777)*, Ossolineum, Wrocław 2004

Stanisław Dunin-Karwicki, *De ordinanda republica, 1709*, w: *Czasy saskie, wybór źródeł*, BN Ossolineum, Wrocław 2004

Józef Baka, *Poezje*, PWN, Warszawa 1986

Czesław Miłosz, *Na cześć księdza Baki*, „Tygodnik Powszechny” 26/2003

Narodowy Stary Teatr

im. Heleny Modrzejewskiej w Krakowie

założony w 1781 roku, sezon 177

31-010 Kraków, ul. Jagiellońska 5

tel. 012 421 29 77, 012 421 88 48, fax 012 421 33 53

sekretariat@stary-teatr.pl

www.stary.pl

Dyrektor Naczelny i Artystyczny – Mikołaj Grabowski

Zastępca Dyrektora – Aleksander Nowak

Kierownik muzyczny – Mieczysław Mejza

Duża Scena, Nowa Scena, Muzeum

ul. Jagiellońska 1, kasa biletowa – ul. Jagiellońska 1

tel. 012 422 40 40

Scena Kameralna

ul. Starowiślna 21, kasa biletowa – ul. Starowiślna 21

tel. 012 428 47 00

Kasy biletowe prowadzą sprzedaż:

– od wtorku do soboty 10.00 – 13.00 i 17.00 – 19.00 oraz 2 godziny przed przedstawieniem

– przedsprzedaż rozpoczyna się 5 dni przed przedstawieniem

– rezerwację przyjmuje się od dnia ogłoszenia repertuaru

Centrum Promocji i Sprzedaży

pl. Szczepański 1

tel. 012 422 40 40, fax 012 292 75 12

bilety@stary-teatr.pl

rezerwacja biletów indywidualnych i grupowych, informacja o repertuarze,

zawieranie umów abonamentowych

od poniedziałku do piątku 9.00 – 17.00, sobota 9.00 – 13.00

Sponsor Starego Teatru

Partner

Patroni medialni

Patron festiwalu
re_wizje/sarmatyzm

BANK PEKAO SA

empik

gazeta

TVP KRAKÓW

TVP
KULTURA

zdjęcia ___ Ryszard Kornecki

redakcja programu ___ Agnieszka Fryz-Więcek, opracowanie graficzne ___ Piotr Kofodziej

© Stary Teatr, Kraków 2009